

DZIAŁ INFORMACYJNY

POWSTANIE, ORGANIZACJA I CHARAKTER PAŃSTWOWEGO INSTYTUTU BADANIA SZTUKI LUDOWEJ

Państwowy Instytut Badania Sztuki Ludowej powstał w roku 1946 na mocy zarządzenia Ministra Kultury i Sztuki, ogłoszonego w Dzienniku Urzędowym Ministerstwa Kultury i Sztuki Nr 1.

Potrzeba utworzenia go wynikała zarówno z roli, jaką sztuka ludowa może i winna odegrać w formowaniu się nowej naszej sztuki ogólnonarodowej — jak też z konieczności zachowania dla potomności ginącej w naszych oczach odrębnej kultury ludowej, dotąd z punktu widzenia potrzeb sztuki niemal nie badanej i skutkiem tego od tej strony nieznanej. To bowiem co o sztuce ludowej pisali etnografowie jest tylko cennym materiałem do określenia warunków wśród których ona powstawała i bytowała. Poznanie i wyjaśnienie istotnych walorów i charakteru sztuki ludowej, to praca przede wszystkim historyków sztuki, literatury, muzykologów, choreologów czy innych specjalistów, traktujących zjawiska świata sztuki ludowej jako jeden z przejawów sztuki wogóle, na tle ogólnej wiedzy o sztuce oraz w związku z nią. Prace obydwu tych rodzajów badaczy: etnografa i specjalisty — badacza sztuki mogą się tylko wzajemnie wspomagać, nigdy zaś zastępować. Inne bowiem są w obydwu dyscyplinach punkty wyjścia, inne kryteria systematyki i wartościowania, inna również metoda pracy, a nawet w tych samych przedmiotach inna treść zainteresowania naukowego. Stąd w chwili obecnej wyróżniła się konieczność wypełnienia luki istniejącej dotąd z powodu braku badań nad sztuką ludową przez fachowców

z dziedziny sztuki i w skali odpowiadającej zarówno znaczeniu jak rozpiętości tego zjawiska. Dokonać tego ma działalność Państwowego Instytutu Badania Sztuki Ludowej przez zorganizowanie i prowadzenie systematycznych badań nad całokształtem artystycznej twórczości ludowej.

Nie jest dziełem przypadku, że tego rodzaju instytucję powołało do życia Ministerstwo Kultury i Sztuki. Ono przecież tworzy podstawy dla rozwoju nowej sztuki polskiej. Do niego należy troska o ochronę zabytków oraz kierownictwo i piecza nad szkołami artystycznymi. Ono więc odczuło przede wszystkim lukę poprzednio zaznaczoną, która nie pozwala dotąd oprzeć się Ministerstwu w jego pracy na całokształcie dorobku artystycznego naszego Narodu, gdyż brak jest znajomości sztuki mas, jaką niewątpliwie była sztuka ludowa.

Instytut Badania Sztuki Ludowej tworzy samodzielną jednostkę przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. Celem jego jest tworzenie wiedzy o sztuce ludowej oraz szerzenie jej przez wydawnictwa, wystawy, wykłady, kursy itp., zaś zadaniem: planowanie, inicjowanie, organizowanie, przeprowadzanie i wspomaganie badań dotyczących sztuki ludowej we wszystkich jej przejawach, a więc budownictwie, zdobnictwie, malarstwie, rzeźbie, muzyce, tańcu, literaturze i obrzędzie, odpowiadającym poniekąd naszemu teatrowi.

W ramach swej działalności Instytut zamierza być również opiekunem i centralą archiwalną dla wszystkich prac, do-

tyczących sztuki ludowej z której korzystać mogliby zarówno badacze indywidualni jak też organizacje działające w tej dziedzinie.

Prace badawcze Instytutu dokonywane będą zarówno przez personel własny Instytutu, jak też osoby angażowane, nie wchodzące w stały zespół jego pracowników. Poza Centralą Instytutu przewidziane są jego 'placówki pomocnicze, głównie przy muzeach, szkołach artystycznych czy instytucjach pokrewnych, a nadto sieć informatorów-korespondentów, do tworzenia której będzie się Instytut starał pozyskać zarówno organizacje społeczne, działające na wsi, więc „Wici”, „Samopomoc Chłopska” i inne — jak też nauczycielstwo, duchowieństwo itp. Do wykonywania specjalnych zadań tworzone będą odrębne zespoły badawcze, działające samoistnie, chociaż w oparciu o Instytut. Wewnętrzna organizacja Instytutu oparta jest na podziale na sekcje badawcze i organa pomocnicze. Dotychczas powstały następujące Sekcje: 1) literatury i obrzędu, pod kierownictwem prof. Juliana Krzyżanowskiego, 2) muzyki (mieszczącej się w Poznaniu) pod kierownictwem mgr. Mariana Sobieskiego, nad którą opiekę rozłożył prof. Adolf Chybiński, 3) zdobnictwa (mieszczącej się w Krakowie) pod kierownictwem dr. Romana Reinfussa, 4) tańca pod kierownictwem nacz. Zyglera Tadeusza oraz 5) malarstwa i rzeźby pod kierownictwem dr. Józefa Grabowskiego. W organizacji jest jeszcze 6) sekcja budownictwa, nie posiadająca dotąd kierownika i działająca w ścisłej współpracy z Zakładem Architektury Polskiej

Politechniki Warszawskiej, w oparciu o zbiory gromadzone przez szereg lat przez prof. Sosnowskiego. Obok Sekcji badawczych posiada Instytut jeszcze Sekcję wydawniczą (mgr. Barbara Suchodolska), Archiwum materiałów do badań sztuki ludowej oraz bibliotekę (mgr. Władysława Kolago) wreszcie pracownię fotograficzną. Ostatnim etapem organizacyjnym będzie utworzenie Rady Naukowej Instytutu, jako organu doradczego Ministra Kultury i Sztuki, opiniującej działalność Instytutu i czuwającej nad linią jego pracy i rozwoju.

Dotychczasowe prace badawcze Instytutu prowadzone były, ze względu na niepełny stan organizacyjny, wyłącznie w dziedzinie rzeźby, malarstwa, zdobnictwa i budownictwa. O przebiegu ich i rezultatach informują dalej zamieszczone sprawozdania. W roku przyszłym wszystkie sekcje podejmą znacznie szerzej zakrojoną działalność na terenie całej Polski, przy użyciu nowego sprzętu pomocniczego oraz własnych środków lokomocji i w oparciu o pracę młodzieży szkół artystycznych i akademickich. Młodzież ta będzie mogła tą drogą nie tylko zetknąć się bezpośrednio w terenie ze sztuką ludową, lecz również uzyskać środki materialne na dalsze studia.

W miarę zdobywania materiałów i opracowań wzrastać będzie działalność popularyzatorska Instytutu, zapoczątkowana w roku bieżącym kilkoma wykładami na uniwersytetach ludowych, kursach nauczycielskich i działaczy społecznych, oraz przygotowaniem zdjęć cenniejszych dzieł rzeźby ludowej, celem wydania pocztówek, przeznaczonych głównie dla zagranicy.

L'INSTITUT NATIONAL DE RECHERCHES SUR L'ART POPULAIRE (SA CRÉATION, SON ORGANISATION ET SON CARACTÈRE)

Cet Institut a été créé en 1946 auprès du Ministère de la culture et des beaux arts. C'est une unité indépendante, dépendant directement du Ministre. Il possède les sections suivantes de recherches: 1. Sculpture et Peinture, 2. Ornementation, 3. Littérature et coutumes populaires (cérémonies populaires), 4. Musique, 5. Dance, 6. Construction.

Son but est de faire connaître et de répandre l'art populaire Polonais, sa tâche, l'étude et la définition de cet art.

BADANIA ZDOBNICTWA LUDOWEGO

W KRAKOWSKIM, NA GÓRALSZCZYZNIE I DOLNYM ŚLĄSKU

Mimo, że zagadnieniem zdobnictwa ludowego w Krakowskim zajmowano się już w czasach Kolberga i Udzieli, mimo, że w literaturze etnograficznej sporo posiadamy z tych stron publikowanych materiałów a nawet prac omawiających pewne działy zdobnictwa ludowego w sposób syntetyczny, wiadomości z tej dziedziny sztuki ludowej były dosyć fragmentaryczne i zawierały poważne luki. Szczególnie przykro dawał się odczuwać fakt, że zdobnictwo Krakowskiego było zarówno pod względem topograficznym jak i rzeczowym opracowane bardzo nierównomiernie, co musiało odbić się z kolei na pracach syntetycznych z tego zakresu. Chcąc uzupełnić dotychczasowe wiadomości o zdobnictwie ludu krakowskiego i sąsiedniej Góralstczyzny nowymi materiałami, przystąpił Państwowy Instytut Badania Sztuki Ludowej w Warszawie do przeprowadzania systematycznych badań terenowych, których kierownictwo powierzone zostało drowi Romanowi Reinfussowi.

Badania te prowadzone od grudnia 1946 roku objęły początkowo 2 zagadnienia, a mianowicie: ludowe meblarstwo oraz ozdoby kute na wozach. W roku bieżącym, pod koniec sezonu badawczego, rozpoczęto zbieranie materiałów, dotyczących ozdobnego tkactwa, oraz wstępne prace terenowe w pow. nowotarskim, obejmujące prócz działów wyżej wymienionych również ozdoby haftowane na odzieży męskiej. Do prowadzenia badań zaangażowano studentów szeregu wyższych uczelni w Krakowie, a w szczególności Akademii Sztuk Pięknych, Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych i słuchaczy etnologii U. J. Z. pośród 18 osób biorących udział w pracy terenowej wyeliminował się z czasem kilkusobowy zespół wypróbowanych pracowników, którzy podejmowali wyprawy terenowe po kilkanaście razy, przynosząc sporo wartościowego materiału. Ogółem przepracowane zostało w terenie 133 dni, w czasie których zbadano 154 miejscowości. W wyniku przeprowadzonych poszukiwań zebrano 206 skrzyń utrwalonych w 329 obrazach akwarelowych, 15 sztuk innych mebli w 25 obrazach barwnych i rysunkach, 407 wozów w 2.350 rysunkach, wykonanych tuszem. Ponad to zebrano 46 barwnie wykonanych kopii nowych góralskich parzenic i 37 próbek wełnianych tkanin pasiastych. Na marginesie wyżej wymienionych prac wykonano jeszcze 3 rysunki innych przedmiotów zdobionych (2 części

stroju i figurka). Rozmieszczenie przebadanych miejscowości ilustruje załączona mapa. Koszta przeprowadzonych badań i wykonania ilustracji zamykają się w kwocie 200.216.— zł. Naukowe rezultaty przeprowadzonych badań terenowych są duże. W zakresie zdobnictwa meblowego udało się wyszukać kilka nowych, nieznanych dotychczas typów skrzyń i to zarówno w najbliższych okolicach Krakowa (typ morawicki i kaszowski) jak i na pograniczu Śląska, w okolicy Białej, czy na Góralstczyźnie.

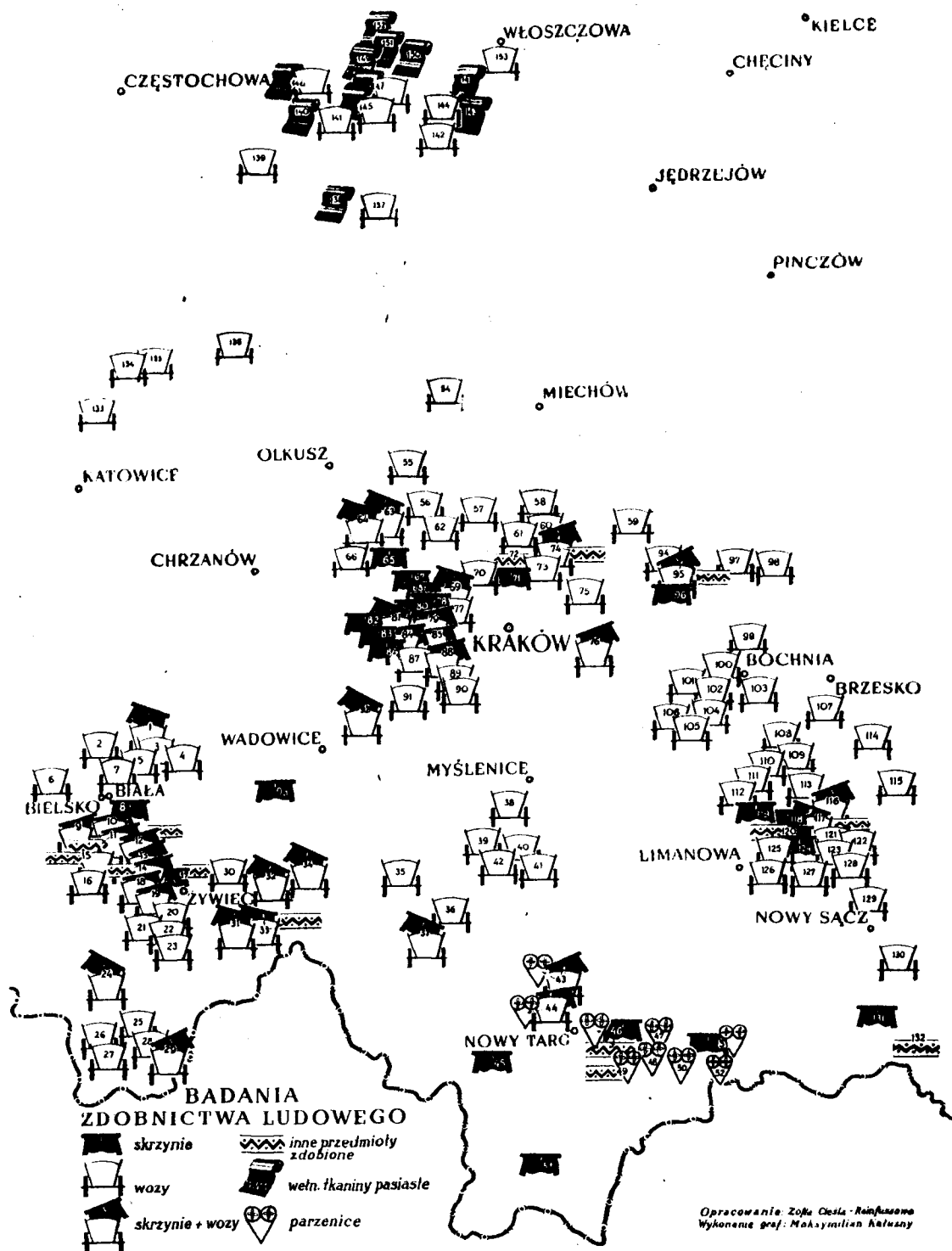
W związku z przeprowadzonymi badaniami stwierdzono poraz pierwszy, że na obszarze zach. Małopolski kwitło i do dziś kwitnie bogate zdobnictwo kowalskie przejawiające się na okuciach wozów. Na podstawie porównawczej analizy materiałów zebranych wyróżniają się odrębnymi cechami następujące zespoły wyrobów kowalskich: żywiecki, wilamowicki, makowski, nadwiślański i północno-krakowski.

Najdonioślejszym osiągnięciem było jednakowoż stwierdzenie, że zdobnictwo ludowe jest na badanym obszarze żywym i wciąż rozwijającym się działem sztuki plastycznej. W zbiorach Instytutu znalazły się ilustracje przedstawiające skrzynie malowane w ostatnim dwudziestoleciu, bogato ornamentowane okucia wozów, na których wybita jest między innymi data 1947, oraz nowe formy haftów na spodniach góralskich, różniące się od przedwojennych zarówno doбором barw jak i interpretacją formy.

Z funduszy udzielonych przez Instytut do dyspozycji Krakowskiego Ośrodka badawczego przeprowadzone zostały również badania zdobnictwa ludowego w kilku muzeach Dolnego Śląska. Prace te, prowadzone w oparciu o Zakład Etnologii Uniwersytetu Wrocławskiego, ograniczały się narazie do zbierania materiałów z zakresu ludowego zdobnictwa meblowego. W ciągu 8 dni roboczych opracowano, dotychczas kosztem zł 10.720.— muzea w Jaworzu, Choinie i Wałbrzychu. W wyniku otrzymano kopie 4 skrzyń i 16 sztuk innych mebli, łącznie w 42 ilustracjach akwarelowych.

Dużą usługę w czasie organizacji badań na Dolnym Śląsku oddał, opracowany przez sekcję etnograficzną Oddziału Wrocławskiego Instytutu Śląskiego, wykaz zbiorów etnograficznych znajdujących się w muzeach dolnośląskich.

Mgr Zofia Cieśla-Reinfussowa

Opracowanie: Zofia Osiała - Rabinowicz
Wykonanie graf.: Maksymilian Kalużyński

SPIS MIEJSCOWOŚCI DO MAPY pt. „BADANIA ZDOBNICTWA LUDOWEGO”.

1 Wilamowice 2 Bestwinka 3 Hecznarowice 4 Kęty 5 Pisarzowice 6 Międzyrzecze 7 Halcnów 8 Leszczyny 9 Kamienica 10 Mikuszowice 11 Bystra/Siąska 12 Wilkowice 13 Hucisko/Si. 14 Łodygowice 15 Meszna 16 Szczyrk 17 Stary Żywiec 18 Pietrzykowice 19 Podlesie 20 Zabłocie 21 Radziechowy 22 Wieprz 23 Bystra/Żywiec 24 Kamiesznicza 25 Rajcza 26 Sól 27 Rycerka Górna 28 Ujsoly 29 Glinka 30 Gilowice 31 Jeleśnia 32 Hucisko 33 Koszarawa 34 Lachowice 35 Białą

36 Bystra/Jordanów 37 Sidzina 38 Stróża 39 Więcierz 40 Krzczonów 41 Lubień 42 Tokarnia 43 Obidowa 44 Klikuszowa 45 Czarny Dunajec 46 Łopuszna 47 Szlembark 48 Dębno 49 Nowa Białą 50 Maniowy 51 Krośnica 52 Grywałd 53 Zakopane 54 Brzozówka 55 Sułoszowa 56 Jerzmanowice 57 Cianowice 58 Widoma 59 Polekarcice 60 Zagórzycze 61 Michałowice 62 Czajowice 63 Raclawice p. Olkusz 64 Paczultowice 65 Żbik 66 Czatkowice 67 Kleszczów 68 Burów 69 Ba-

lice 70 Tonie 71 Ziclonki 72 Bihice 73 Zdzięśla-
wice 74 Wieclawice 75 Pleszów 76 Węgrzec
77 Aleksandrowice 78 Szczyglice 79 Cholezryn
80 Morawica 81 Mników 82 Rybna 83 Czulówek
84 Kaszów 85 Liszki 86 Nowa Wieś Szlachec-
ka 87 Rączna 88 Tyniec 89 Samborek 90 Ska-
wina 91 Wielkie Drogi 92 Marcyporeba 93 Ka-
czyna 94 Żydów 95 Wawrzeńczyce 96 Łaźnia
97 Grobla 98 Niedary 99 Krzyżanowice 100 Ci-
kowice 101 Siedlec 102 Dąbrowica 103 Kurów
104 Buczyna 105 Chrostowa 106 Wieniec
107 Uszew 108 Lipnica Górna 109 Lipnica Muro-
wana 110 Lipnica Dolna 111 Łakta Górna 112 Kze-

gocina 113 Wojakowa 114 Złota 115 Ruda Kame-
talna 116 Kąty 117 Sechna 118 Strzeszyce 119 Las-
kowa 120 Ujanowice 121 Zbikowice 122 Łoso-
sina Dolna 123 Bilsko 124 Kobylczyna 125 Zmja-
ca 126 Mordarka 127 Jaworzna 128 Rojówka
129 Chelmiec 130 Nawojowa 131 Sucha Struga
132 Łomnica 133 Brzękowice 134 Toporowice
135 Przeszyce 136 Ciągowice 137 Irządze 138 So-
kolniki 139 Hucisko/Częstochowa 140 Staronole
141 Podlesie 142 Psary 143 Brzozowa 144 Sece-
min 145 Koniecpol 146 Przyrów 147 Chrzastów
148 Miedzylesie 149 Łysiny 150 Kuźnica 151 Cze-
chowice 152 Borzykowa 153 Włoszczowa.

PRACE BADAWCZE SEKCJI MALARSTWA I RZEŻBY P. I. B. S. L.

W pierwszym roku istnienia Instytutu sek-
cja Badania malarstwa i rzeźby prowadziła
badania okolicy Krosna i Nowego Sącza.

We wrześniu 1946 r. wyprawa pracowni-
ków sekcji rzeźby i malarstwa w powiat
krośnieński miała na celu wyodrębnienie
typowych rzeźb, tworzących pewne grupy,
a szczególnie zarysowującą się „szkołę
krośnieńską” i zbadanie ich zasięgu. Fotogra-
fowano i opisywano obiekty wyróżniające się
zarówno cechami stylowymi jak i poziomem
artystycznym. Zrobiono jednak również kil-
ka innych zdjęć do celów porównawczych.
Sfotografowane zostały także obrazy znajdo-
wane przy okazji badania rzeźby. We wsi
Wietrzno w kościele znaleziono nieznaną do-
tąd drzeworyt ludowy z wyobrażeniem Chry-
stusa na krzyżu, który zakupiono do kolekcji
eksponatów przeznaczonych na wystawy za-
graniczne. Wymienione obiekty sfotografowa-
no w następujących wsiach: Suchodół,
Głowienka, Miejsce Piastowe, Dukla, Zboiska,
Wietrzno, Łazy, Wrocanka, Szczepańcowa,
Zęcin, Żarnowiec, Swierzowa, Białobrzegi,
Odrzykoń, Bratkówna, Wojkówka, Łączki
Jagiellońskie, Wojszowice i miasto Kros-
no. Razem sfotografowano i opisano 45 obiek-
tów.

Wyprawa w okolice Ostrowca kieleckiego
miała na celu sfotografowanie i opisanie jed-
nej z najcenniejszych rzeźb ludowych —
Chrystusa Frasobliwego znajdującego się
w starym rotundowym kościele w Grzego-
rzewicach. Nie mniej ciekawą od samej
rzeźby jest kapliczka wykuta w kamieniu,
wysokości około 50 cm z wnęką na figurę,
stojącą u podnóża góry, w której znajdowała
się rzeźba przed zabraniem do kościoła.
W drodze do Grzegorzewic sfotografowano
i opisano we wsi Jędrzejowice interesującą
figurę Chrystusa Frasobliwego wykonaną
z ceramiki, być może dzieło Kosiarskiego,
zaś we wsi Strupicach — figurę z kamienia
z wykutym Chrystusem na krzyżu.
Następne badania prowadzone w paździer-
niku przeszły na teren Nowego Sącza, obfi-
tujący w rzeźby w niemniejszym stopniu niż
krośnieńskie. Z rzeźb zupełnie nie spotyka-
nych w okolicach Krosna, a charakterystycz-
nych nie tylko dla Nowosądeckizny ale dla

woj. krakowskiego należy Chrystus upada-
jąc pod krzyżem i Chrystus przy słupie.
Jednym z najciekawszych znalezionych
obiektów była „Pieta” we wsi Swiniarsko.
Poza rzeźbami sfotografowano i opisano
kilka obrazów olejnych malowanych na płót-
nie o ornamentach właściwych Sądeckiznie
Fotografowano wybrane obiekty w następują-
cych wsiach: Wiskowa, Chochorowice, Brze-
zna-Litacz, Brzezna osiedle Strzyganiec, Dłu-
gołęki, Swierkla, Mokra Wieś, Olszanka,
Wolica, Czarny Potok, Łącko, Zabrzeż,
Szczeresz, Gostwica, Podegrodzie, Barcenki,
Stadło, Swiniarsko. Ogółem zrobiono 42
zjęcia i opisy.

W miesiącach listopadzie i grudniu bada-
no malarstwo ludowe na szkle w muzeach:
w Zakopanem, Rabce, Sanoku, Sandomierzu,
Krakowie, Żywcu, Cieszynie i w zbiorach
prywatnych w Tarnowie, Krośnie i Nowym
Sączu, przy czym również fotografowano
znajdujące się w muzeach wybitniejsze
obiekty rzeźby ludowej.

W 1947 r. w styczniu, lutym i marcu kon-
tinuowano rozpoczęte prace badawcze malar-
stwa na szkle w muzeach w Bytomiu, Gliwi-
cach, Opolu, Raciborzu i Jeleniej-Górze. Prze-
rzano ponad dwa tysiące obrazów, z tego sfo-
tografowano około 360.

We wrześniu w wyprawie terenowej
w okolice Jasła, Krosna i Rzeszowa badano
w dalszym ciągu zasięg grup, wyodrębnio-
nych w roku ubiegłym. Znaleziono w odle-
głych od siebie wsiach te same typy rzeźb
„szkoły krośnieńskiej”. Dokonano zdjęć foto-
graficznych w następujących miejscowo-
ściach pow. jasielskiego, krośnieńskiego i rze-
szowskiego: Sobniów, Wolica, Gliniczek, Roz-
toki, Tarnowiec, Wrocanka, przysiółek Brze-
zina, Gąsowska, Czeluśnica, Sporne-Korczy-
na, Odrzykoń, Krasna, Korczyna (w której
znaleziono ten sam typ rzeźb Św. Jana i M.
Boskiej co we wsi Żarnowiec), — Żyznów,
Godowo, Glinnik Charczewski i Glinnik
Zaborowski. Sfotografowano razem 48 obiek-
tów. W kapliczce nad Wisłokiem znalazio-
no jedną z najbardziej interesujących rzeźb
stylu ludowego, mianowicie Chrystusa Fra-
sobliwego, którego jedno zdjęcie zostało
zamieszczone na okładce. B. B.

• 500.
22148
C/Bo

PAŃSTWOWY
INSTYTUT
BADANIA
SZTUKI
LUDOWEJ